

egész városban valamilyen birtokkal rendelkező lakosság 4%-ának a kezében volt. A szerző hangsúlyozza azt, hogy a városban jelentős szegény réteg is volt, jelenlétére azonban a levéltári források közvetlen adatokat nemigen nyújtanak.

Az adott időszakban Lengyelország kereskedelme nagyot fejlődött, és Magyarországgal való kereskedelmi összeköttetései elsősorban a Szepességgel alakultak ki. Lőcse német polgársága mellett a városi alsóbb lakosság soraiban egyre több már a szlovák elem, és a német polgárság vezető szerepét is csak az biztosítja, hogy állandó az utánpótlás Németországból, új kereskedők telepednek le a városban, a kisebb szepességi városok, amelyekbe nem jönnek német kereskedők, ebben a korszakban már erősen elszlovákosodnak.

A szerző a következőkben áttekintést ad a kereskedelem lebonyolításának technikai kérdéseiről, a kereskedelmi utakról, a szállítás formáiról, az árumegállító jogról, a mértékekről, árakról és pénzről, a vásárokról, példaként pedig néhány lőcsei kereskedő tevékenységét mutatja be. Végül rátér a Lőcséből Lengyelországba, esetleg Lengyelországon keresztül Sziléziába, vagy általában lengyel közvetítés nélkül más magyarországi vagy külföldi helyekre irányuló kereskedelmi forgalom ismertetésére. Árufajtánként részletes, adatokkal bőségesen alátámasztott képet ad a városból kivitt vagy a városba behozott árukról. Ezekből az adatokból kiderül, hogy Lőcséről elsősorban a bányászat termékeit, főképpen rezet szállítottak Lengyelországba, kis részben rézből vagy vasból készített árucikkeket, illetve mezőgazdasági terményeket, lovakat, bőrt, komlót, halat, húst, illetve iparcikkek közül posztót, vásznat, papírost, tüveget és szőrmét hoztak be, az iparcikkek közül elsősorban a finomabb, posztóáru nem közvetlenül Lengyelországból, hanem csak lengyel közvetítéssel került a városba. A tanulmány függelékeként számos táblázatot közöl, amelyekben évenként mutatja be az egyes árufajták kivitt, illetve behozott mennyiségét.

Niederhauser Emil

Очерки истории Ленинграда. Издательство Академии Наук СССР, Москва—Ленинград I. köt. 1955, II. köt. 1957, III. köt. 1956

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája megíratta és kiadta több kötetben Leningrád (1924-ig Pétervár) történetét. A műnek nálunk három kötete ismeretes, az alábbiakban csak ezzel a három kötetrel foglalkozunk.

Ezek a kötetek a tárgyalt kérdések felvetésében, felépítésükben és kiállításukban hasonlóak a hatkötetes Moszkva történetéhez, amelyet a Tanulmányok Budapest múltjából megelőző kötetében és a jelen kötetben is ismertetünk: ez utóbbiban a mű negyedik kötetét.

A Leningrád történetét tárgyaló mű három első kötete a következőképpen periódizálja a város múltját: Az első korszak a város alapításával kezdődik (1703) és a jobbagység felszabadításával végződik (1861).

A második a jobbágyreformtól a XX. század fordulójáig terjed. Végül a harmadik korszak a XX. század első 17 évét, a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat közvetlenül megelőző másfél évtizedet öleli fel. A három kötet határai ezekkel a periódus-határokkal esnek egybe: a mához közeledve, egyre rövidebb időszakot tárgyalnak, de egyre részletesebben. A negyedik kötet, amely időközben bizonyára megjelent, de e sorok írásakor nálunk még nem áll az olvasók rendelkezésére, a szocialista korszak Leningrádját mutatja be.

Az első kötet először is a város fejlődését döntően befolyásoló földrajzi környezetet ismerteti, a 250 évvel ezelőtti morfológiai és néprajzi miliót, ahol I. Péter cár, dacolva a természet erőivel, várost alapított. A város valóságosan ablakká lett Nyugat és a tenger felé, a bővízű, bár nem hosszú Nyeva delta-torkolatában. Mintegy 100 kisebb-nagyobb szigetre épült, amelyeket többszáz híd kapcsol egybe. A város magva a Péter—Pál-erőd, amely a XVIII. század legelső éveiben épült fel a Nyeva egyik szigetén, hogy az orosz földön hódítani akaró svédek elleni bástya legyen. Az Északi Háború idején valóban erődszerepe volt, bár tulajdonképp sem a svédek, sem más ellenség soha nem ostromolta. Hamarosan elsőrendű politikai börtönné vált és az is maradt századunk második évtizedéig, a forradalomig.

Az erőd és a város első fontos épületeinek építését vázolja a mű, majd tárgyalja a város gazdasági életét, a lakosság összetételét és társadalmi rétegződését. Megismertet ezután a város igazgatásával, gazdálkodásával, és nem utolsósorban építészétével. Ennek a kérdésnek, úgy gondoljuk, különös jelentősége van, hiszen Pétervár a legtöbb európai nagyvárostól eltérően egészen újkori, mindössze 250 és egynéhány évvel ezelőtt történt fejedelmi alapítási aktusnak köszöni létét. A város nem ösztönösen és lényegében öntudatlanul nőtt fel, mint az európai kontinens metropolisainak zöme, hanem tervszerűen, mérnöki elképzelések testet öltött termékeként, úgy mint az Újvilág nagyvárosai. Az építészeti fejezet jelentős azért is, mert Pétervár bizonyára egyike volt már a múlt században is a földkerekség legnagyobb városainak, pompás bulváraival, fényűző főúri palotáival, gondosan fejlesztett parkjaival. A Nyevszkij Proszpekt egyike a kontinens legrepresentatívabb sugárútjainak, a Nyeva partján álló Téli Palota, az Admiralitás és a Szenátus palotája, az aranykupolás Izsák-székesegyház, mind-mind megérdemlik, hogy alapos leírás és méltó képes ábrázolás ismertesse meg őket az olvasóval.

A kulturális vonatkozásokat taglaló fejezet a felvilágosodás igen jelentékeny pétervári vonatkozásairól szól. Hogy csak néhány nálunk is jól ismert nevet említsünk: Puskin, Lermontov, Gogol, Nyekraszov, Glinka életük jelentős részét Pétervárt éltek.

A második korszakot, a polgárság hegemoniájának jegyében eltelt 40 évet az elsőhöz hasonló kérdésvetésekkel tárgyalja a mű. Itt kiegészül még egy nagyon jelentős momentummal, amely mind erőteljesebbé, végül uralkodó jellegűvé válik, amint közeledünk a mai korszakhoz. Ez a momentum a társadalmi mozgalmak jelentkezése,

kibontakozása. Az első korszak vége felé a dekabristák és petrasevcek, a második korszakban a munkásmozgalom legfőbb centruma Oroszországban éppen a Nyeva parti főváros. A múlt század végén ez már Európa egyik legnépesebb ipari városa, a társadalmi ellentétek igen kiélezettek. Pétervári vonatkozásban az 1870-es évektől kezdve beszélhetünk munkásmozgalomról, amelyben a 90-es években már a marxisták viszik a vezető szerepet.

A harmadik, mindössze 17 évre terjedő korszak tárgyalásának központi gondolata az, hogy Pétervár a Nagy Októberi Forradalom előkészítésének és véghezvitelének színhelye. Lenin, ha nem volt épp száműzetésben vagy emigrációban, Pétervárt működött, legalábbis 1918-ig, amikor Moszkvába tette át a szovjethatalom a székhelyét. Pétervárt zajlott le az első orosz polgári forradalom, amelynek visszhangja lett úgyszólván az egész földkerekségen.

Igen nagy jelentősége van a művészeti és tudományos életben is Pétervárnak a harmadik korszakban. Innen indul világhódító útjára a cári balett; az egyetemeken és kutatóintézetekben világhírű tudósok tanítanak, dolgoznak.

A kötetek terjedelmüket tekintve, igen tekintélyesek (896, 885 és 1043 old.). Számos illusztráció, térkép egészíti ki őket, úgyhogy már egyszerű átlapozással is igen sokat lehet tanulni.

Bélay Vilmos

Lehotská, Darina: **Vývoj manufaktúr v Bratislave v XVIII. storočí**
Historické Štúdie I (1955) 32—49. old.

A szerző a pozsonyi városi levéltár munkaközösségével együtt kidolgozott tanulmányában megkísérli nyomon követni a Pozsonyban létrejött manufaktúrák történetét. A pozsonyi levéltár anyaga mellett, amely korántsem nyújt adatokat minden manufaktúrára, a korabeli vagy közel egykorú irodalom és a későbbi feldolgozások anyagára támaszkodik. Az első manufaktúra, amelyről csak későbbi feldolgozás alapján van tudomása, viaszfáklyákat előállító üzem az 1750-es években, közelebbit nem lehet tudni róla. Az első pontosabban ismert manufaktúra Kempelen Farkas 1766-ban alapított kartonnyomó manufaktúrája, amely később posztókészítéssel is foglalkozott. Ez a manufaktúra hamarosan megszűnt, de röviddel utána már néhány új manufaktúrával találkozunk, amely posztó vagy selyem előállításával foglalkozott. Ezeket a manufaktúrákat gazdag pozsonyi kereskedők alapították, úgyhogy itt nyomon kísérhető a kereskedőtöke behatolása az ipari termelésbe. A textilmanufaktúrák mellett van ceruzagyártó, salétromgyártó, pipákat, tükröket, mechanikai szerkezeteket készítő manufaktúra is. Ezek 10—20, vagy még ennél is több embert foglalkoztatnak és meglehetősen nagy forgalmat bonyolítanak le. Készítményeiket részben a helyi piacokon értékesítik, de akadnak olyan manufaktúrák is, amelyeknek az áru az egész